

บทคัดย่อ

ผักตบชวาเป็นวัชพืชน้ำที่สามารถขยายหรือแพร่พันธุ์ได้รวดเร็วและยากต่อการกำจัด ก่อให้เกิดปัญหาต่อแหล่งน้ำตามทั่วประเทศและก่อผลเสียต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการสะสมของผักตบชวาในแหล่งน้ำที่เป็นส่วนหนึ่งของอุปสรรคต่อการจัดการอุทกภัยและเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยมาแล้วในอดีต จนเป็นปัญหาระดับประเทศ โดยเฉพาะปัญหาผักตบชวาในแม่น้ำท่าจีน ซึ่งที่ผ่านมาประสบปัญหาภาวะผักตบชวาล้นแน่นเต็มแม่น้ำ ส่งผลกระทบต่อการสัญจรและการใช้ประโยชน์ทางน้ำ แต่ที่ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ตัวอย่างพื้นที่หนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการผักตบชวาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้พื้นที่ตำบลใกล้เคียง ได้นำเอาผักตบชวาที่เป็นปัญหามาอยู่ในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ถือได้ว่าเป็นการสร้างมูลค่าในการพัฒนาองค์ความรู้ จากความสำเร็จของพื้นที่หนึ่งเพื่อนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน “การบริหารจัดการผักตบชวาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในลุ่มน้ำท่าจีน : กรณีศึกษา อบต.บางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ และนำผลลัพท์ดังกล่าวคืนกลับสู่ท้องถิ่นด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาและการจัดการร่วมกัน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการผักตบชวาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลบางระกำ เพื่อนำผลที่ได้ไปสู่การขยายผลในชุมชนที่มีความพร้อมที่จะดำเนินการจัดการผักตบชวาและนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลบางระกำนั้น ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำ ภาวะผู้นำ แพนชุมชน กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ลักษณะทางสังคม และเครื่องมือกลไกล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการผักตบชวาในพื้นที่ตำบลบางระกำประสบผลสำเร็จขึ้นได้อย่างดี แต่มีปัจจัยที่เด่น ๆ คือภาวะผู้นำ และเครื่องมือกลไก ที่เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้ตำบลบางระกำประสบความสำเร็จด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับให้กลายเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพในพื้นที่หนึ่งของประเทศ การจัดการผักตบชวาเชิงพาณิชย์กรณีกลุ่มจักสานผักตบชวามันคลองนกกระทุงและบ้านคลองบางไทรในอำเภอบางเลนเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการนำผักตบชวามาใช้ประโยชน์ และนำไปสู่การขยายผลในการจัดการผักตบชวาในระบบลุ่มน้ำ ให้กับพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านการจัดการผักตบชวาสามารถนำแนวคิดและวิธีการไปใช้ในการบริหารจัดการผักตบชวาที่สร้างปัญหาอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ ได้ ต่อไป นอกจากนี้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการจัดให้มีการศึกษาดูงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัย จาก ๓ เครื่องมือ คือ ๑) กลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการผักตบชวาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ๒) กลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการนำผักตบชวาไปขยายผลในเชิงพาณิชย์ และ ๓) กลุ่มที่ประสบปัญหาในการจัดการผักตบชวาและมีความพร้อมที่จะดำเนินการ เป็นกลไกที่สำคัญในการจุดประกายแนวคิดในการจัดการผักตบชวาตามภูมิสังคมของผู้นำท้องถิ่นที่อยู่ในแต่ละกลุ่มร่วมกัน ผลการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานจากทั้งสามกลุ่มพบว่า รูปแบบของการบริหารจัดการผักตบชวาในลุ่มน้ำท่าจีนไม่มีรูปแบบที่แน่นอนในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ และควรส่งเสริมประชาสัมพันธ์ของศูนย์หัตถกรรมผักตบชวาให้รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเชื่อมโยงพื้นที่ที่ประสบปัญหาในพื้นที่อื่น ๆ ให้สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารของศูนย์หัตถกรรมฯ และนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการผักตบชวาร่วมกันได้มากยิ่งขึ้น และชัดเจนยิ่งขึ้น ข้อค้นพบที่สำคัญคือ พื้นที่ที่ประสบปัญหาผักตบชวามักจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่เดียวกันกับพื้นที่ที่มีการจัดตั้งศูนย์หัตถกรรมผักตบชวาในเชิงพาณิชย์แต่ขาดแคลนผักตบชวาที่นำไปสู่การสร้างมูลค่า และพื้นที่ที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแหล่งน้ำจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นและจะเป็นการจัดการผักตบชวาได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน ผักตบชวา การจัดการลุ่มน้ำ